

Arne Jon Isachsen

SOMMERBREV

Juni 2008

ÅSGÅRDSTRAND NESTE

”All ulykkelighet starter med sammenligning,” skal eksistensialisten Søren Kierkegaard ha sagt. Kanskje derfor har jeg ikke lenger speedometer på sykkelen. Slipper å sammenligne årets presentasjon med fjorårets. Kan i stedet nyte denne deilige sommerdagen på sykkel fra Oslo til Åsgårdstrand, med temperatur rundt 25 grader i skyggen, lett bris og blå himmel.

I

Økende inntektsforskjeller i et samfunn trenger ikke skape flere misfornøyde mennesker. Om folk flest ikke sammenligner seg med dem som blir rikere, går det bra.

Når norske aviser stadig forteller om hvor mange milliarder skipsreder John Fredriksen nylig har vunnet eller tapt, blir vi verken arge eller lei oss. Men når statsråd Aslaug Haga får bygge ut en brygge som ble ulovlig satt opp for ti år siden, kan aggresjonen ta oss. Hvorfor denne forskjellsbehandlingen? Fordi vi lett kan kjenne oss igjen i statsrådets situasjon – kampen mot et stivbent byråkrati. Milliardene til Fredriksen derimot har vi ikke noe forhold til. Nesten litt artig at han gjør det så bra. Forleden var Fredriksens kontrafei i verdens beste avis – *Financial Times* – med hederlig omtale. Fint at han er norsk.

Gini-koeffisienten er et vanlig mål på inntektsforskjeller. Med Gini på null, tjener alle i samfunnet like mye. Med Gini lik 100 har en person alle penga.

I mange land har Gini-koeffisienten tendert oppover de senere år. Gjør større forskjeller målt ved Gini-koeffisienten folk flest mindre glade? Det kommer an på hva som ligger bak. Dersom noen få mennesker blir veldig mye rikere, vil det gi større Gini-koeffisient. Men om dette er folk av typen John Fredriksen, folk vi ser opp til og beundrer, og altså ikke

sammenligner oss med, trenger ikke økte forskjeller i samfunnet være noe problem. Det kan snarere være en vinn-vinn situasjon; John Fredriksen er rikere, og nordmenn flest er stoltere.

Om derimot naboen gakker hen og kjøper ny bil og båt, kan saken stille seg annerledes. Hvordan kan han ha råd til det når ikke jeg har det?

II

Knapt noe annet land i verden har hatt så rask vekst i Gini-koeffisienten som Kina. Fra under 25 til over 45 på tre år. Før var så godt som alle lut fattige. Mange er det fortsatt. Men mange er også rike. Og noen styrtrike. I Midtens Rike skal det nå være 108 dollarmilliardærer.

Problemet i Kina er ikke primært de styrtrike – mange ser opp til dem og vil gjerne selv prøve å nå like langt – problemet er de økende forskjellene i materielle levekår blant vanlige kinesere. For 25 år siden tjente bonden på landet litt over halvparten av hva borgeren i byen gjorde. I dag tjener bonden bare en tredjepart. Ikke nok med det; bønder imellom har forskjellene i inntekt økt kraftig. Og også byfolk imellom er det klart større forskjeller nå enn før. Det blir lettere å finne noen å sammenligne seg med som gjør det bedre. Det kan gi større grunnlag for misnøye.

III

Konkurransen kan synes lite heldig ut fra Kierkegaards syn om hva som gjør folk mindre glade. For konkurranse innebærer nettopp sammenligning med andre. På den annen side gir konkurranse i næringslivet valgmuligheter for kundene. Og produsentene må skjerpe seg. Det borger for en god utnyttelse av ressursene. Dessuten ble menneskene mer vennlige mot hverandre, mer serviceinnstilte, skriver den kinesiskfødte amerikanske professoren Gregory C. Chow i boken *Knowing China* fra 2004, om virkningene av innføring av marked og konkurranse i Midtens Rike.

Følelsen av å ha det bra er gjerne en funksjon av differansen mellom forventninger og realitet, mellom krav og virkelighet. Bli man liggende etter i forhold til hva man synes man med rimelighet kan forvente, som altså i ikke liten grad påvirkes av velstandsutviklingen til naboen, blir man uglad – til tross for en eventuell solid fremgang i den *absolutte velstanden*.

IV

Bondevik II-regjeringen levte. Likevel tapte den valget. Hvorfor? Forventningene drog ifra realitetene til tross for glitrende økonomisk fremgang på alle områder.

Hvorfor inflaterte forventninger?

Olje pluss FrP så klart! Så lenge oljepengene fosser inn, og FrP har medias øre – takk og pris for ytringsfriheten og for redaktørers styring av hva som skrives og sies fremfor eiernes styring – er enhver ansvarlig regjering dømt til å tape neste valg. Å forklare folk på en måte

de aksepterer at disse pengene i stor grad bør komme fremtidige generasjoner til gode, ser ut til å være henimot umulig. I noen meningsmålinger er FrP nå Norges største parti.

Om FrP kommer i posisjon etter valget neste høst, kan vi få en spennende periode. Her er et bilde av hva som da kan tenkes å skje:

- Markant vekst i bruk av oljepengene for å løse alle påtrengende oppgaver i samfunnet. Om bruken går på ”gode skattelettelser” som frembringer en økning i arbeidstilbudet – folk velger å jobbe mer – vil det være bra. Likevel, det er lett å se for seg en tiltakende inflasjon som må møtes med strammere pengepolitikk. Renten stiger. Valutaen styrker seg. Og industrien får pustevansker.
- Inflaterte forventninger hos folk flest basert på FrPs tidligere løfter og retorikk gjør at mange uansett er nødt til å bli skuffet.
- Ansvarligheten kryper tilbake. Embetsverket i Finansdepartementet får atter grep om tingene. Og FrP lider samme skjebne som SV i disse dager – prisen på å være i posisjon er synkende popularitet.

En nedbygging av industrien i Norge, jf. første kulepunkt over, trenger kanskje ikke være så farlig – om det går sammen med en økning av norsk eid industrivirksomhet i utlandet.

V

Kanskje utfordringen er større hva gjelder tjenesteproduksjonen i offentlig sektor, som uansett ligger an til å stige her i landet. Her er fleksibiliteten mange steder henimot null.

Se for deg en barnehage med seks avdelinger, vel 60 barn og 18 ansatte. Styreren av barnehagen trenger hjelp på kontoret to–tre dager i uken for å få unna den stadig økende mengden av skjemaer og papirarbeid. Men nei, det har man ikke budsjetter til. Resultatet er dårligere faglig tilbud til ansatte og til kundene – barna. Hvorfor er det slik? Undrer jeg. Helt hårreisende dårlig utnyttelse av ressursene. Kommunens tradisjon for styring ned til den minste detalj får forrang fremfor en rasjonell drift. Er det rart at folk i kommunal virksomhet ofte går lei?

Klarer FrP å knekke koden her? Få til en bedre utnyttelse av offentlige ressurser? Hvis ikke vil FrP med partnere bli feid ut av regjeringskontorene i 2013 – om ikke før. Men da oppstår en ny situasjon. Troverdigheten til alternativet – nemlig et FrP som kan styre bedre – er svekket. Og regjeringen som tiltrer om vel fem år, vil ha muligheten for å bli gjenvalgt.

VI

Begrepet rasjonalitet har jeg alltid hatt problemer med. I modeller av menneskelig atferd, det være seg økonomiske eller statsvitenskapelige, legger man gjerne til grunn rasjonelle aktører. Hva menes? At folk opptrer hensiktsmessig for i størst mulig grad å innfri egne mål. Men om du har full kunnskap om handlingsalternativene og kjenner konsekvensene eller resultatene av hvert enkelt alternativ, blir det da ikke slik at alle alltid er fullt ut rasjonelle? For det man

velger å gjøre, kan jo ikke være noe annet enn det som i størst mulig grad oppfyller målene – når vi her ser bort fra usikkerhet av ulike slag.

Hvorfor, lurer jeg på, hengende over sykkelstyret opp mot Klokkarstua midt på Hurum-landet, 156 moh, finnes det da fete folk? Det er sikkert skrevet bindsterke verk om temaet – et økende problem etter hvert også i Kina.

Spiser man for meget, blir man fet. Hvilket i neste omgang kan forringe livskvaliteten på andre områder. Om målet er å være i rimelig god form, ta seg godt ut, ha god helse og å leve lenge i landet, er det lite formålstjenlig å spise for mye. Men er det lite rasjonelt? Den øyeblikkelige behovstilfredsstillelsen ved ikke å være sulten, av å putte i seg en napoleonskake – baker Samson har Oslos beste; jeg har forsket skikkelig på temaet – får forrang fremfor det langsiktige målet om å holde vekten nede.

Det må da være slik at målkonflikten inne i oss – ikke sulten nå versus ikke tykkere senere – løses til fordel for det kortsiktige. Fete folk er rasjonelle likevel. Forskjellen er bare at de har en høyere diskonteringsfaktor enn de slanke – dvs. legger mer vekt på trivsel i dag enn trivsel i morgen. Da blir det også lettere å forstå at vekten har tendens til å stige med alderen.

”Det er ikke rasjonelt å spise så mye,” kan man høre folk si. Det blir feil. Gitt at man har full innsikt i konsekvensene, og vet hva man gjør, er det at man gjør det – spiser godt – rasjonelt. Problemet er hvordan målkonflikten inne i oss løses.

VII

”Det er ikke rasjonelt å spise så mye dersom du har tenkt å gå Skarverennet i april neste år på under fire timer” – et slikt utsagn holder vann. Utfordringen blir da hvordan få *mer lyst* til å gå Skarverennet – fra Finse til Ustaoset på ski – på under fire timer i april 2009. Om du har ønsker om hvordan egne preferanser bør se ut, dvs. du ville gjerne legge mer vekt på å bli slankere og evne bedre å holde ut det å være sulten, kan det således være hensiktsmessig å komme i et miljø der det å gå fort på ski er populært. Preferansene for det langsiktige får større vekt. I tillegg til helsegevinsten ved å gå ned i vekt, er det en statusgevinst å hente ved å gå Skarverennet på under fire timer. Den indre ”driveren” etter å spise mindre og å trene mer får en ytre stimulans – anerkjennelsen fra nærmiljøet.

VIII

Hvordan ser den mest optimale sykkelløypa ut? Æ’kke noe som heter ”mest optimale”, selv om mange sier det. Om noe er optimalt – svært lite er det – er det best mulig. Kan ikke bli bedre.

Den beste sykkelløypa? Det, synes jeg, er den som preges av bratte motbakker, og lange, slake nedoverbakker avløst av noen flate sletter og små moter. Veien fra Nykirke til Borre, litt under en mil, tilfredsstiller kravet. Man har krabbet opp fra Holmestrand til Nykirke og kan cruise i svakt fallende terreng mot Borre, avløst av et par skarpe motbakker.

Den vel ti mil lange turen på sykkel fra Bestum i Oslo til Åsgårdstrand tok akkurat åtte timer. Underlig. Jeg sykler jo like fort som før – men likevel tar det lengre tid? Det ufine spørsmålet

fra billettmannen på fergen fra Verket til Svelvik gir kanskje antydning til svar; om jeg har rett på honnørbillett?

IX

Etter årets beste øl hos mitt vertskap Inger og Terje – og en varm og lang dusj – er det klart for middag. Ingers fiskesuppe. Her er ingrediensene: hønsebuljong, boks med mais, boks med hakkede tomater (gjerne italiensk variant med basilikum), poteter, gulrøtter, løk, bacon, cayennepepper, salt og pepper, gressløk, crème fraiche. Samt sei. Filetert og skåret i små terninger.

Et nytt liv for seien, kunne man si, en etter manges mening kjedelig fisk. Om hvordan Inger setter det hele sammen, tier historien. Kun én ting røpes. Etter at fisken has oppi gryta til slutt, må der ikke røres. Bon appétit!

24. Juni 2008

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>